

LAREN ZELFSTANDIG EN TOEKOMSTBESTENDIG
POSITION PAPER COLLEGE VAN B&W

juni 2020

Inhoudsopgave

1. Aanleiding
 2. Waar staan we: de Larense Waarden
 3. Waar staan we: Laren in cijfers – Intermezzo: generatiewisseling als bestuurlijke opgave
 4. Generatiewisseling als bestuurlijke opgave
 5. Waar willen we naar toe: een nieuwe verhouding tussen gemeente en gemeenschap
 6. De opgave in het sociaal domein
 7. Financiële vooruitzichten en keuzes bij Laren als regiegemeente
-

1. Aanleiding

Lange tijd heeft Laren geleefd met de schaduw van een mogelijke gemeentelijke herindeling. Sinds de Provincie Noord-Holland in november 2018 een einde heeft gemaakt aan de procedure, weten we weer dat we voor een reeks van jaren als zelfstandige gemeente voort kunnen. Maar daarmee is de noodzaak om goed over bestuur en toekomst van Laren na te denken niet weg. Integendeel, de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft Laren ook uitgenodigd om vanuit een inhoudelijke visie op de toekomst na te denken over mogelijkheden om lokaal bestuur anders vorm te geven.

In dit position paper gaan we op die uitnodiging in. Het is geen definitief antwoord, het is een start om in Laren het lokaal bestuur met de inwoners opnieuw uit te denken en vorm te geven. Werkenderwijs, vanuit 'Larense waarden' en niet zonder (financiële) urgentie.

Een uitspraak over de bestuurlijke toekomst - in geval van Laren behoud van zelfstandigheid - doe je voor minimaal zestien jaar en als het even kan nog veel langer. Bestuurlijke verhoudingen moeten zich immers kunnen ontwikkelen en stabiliseren. Een horizon op zo'n termijn kent tenminste drie voorwaarden.

1. **Een gezonde financiële staat.** De gemeente staat onder grote financiële druk. Met name de decentralisatie van het sociaal domein en de vergrijzing brengen financiële problemen met zich mee in de jeugdzorg en de WMO. Dat geldt niet alleen voor Laren. Het overgrote deel van de gemeenten maakt een financieel moeilijke tijd door.

Daar komen in Laren nog specifieke omstandigheden bij. Laren is ruimtelijk zo goed als af. Er kan wellicht nog een klein aantal woningen gebouwd worden, maar er moeten geen verwachtingen worden gekoesterd ten aanzien van rendementen van een bouwdynamiek. Het dorp gaat eerder de fase in van beheer en restauratie en het zal moeite kosten om daar de planning en financiering voor rond te krijgen.

De gemeente staat daarmee voor grote financiële opgaven. De kaasschaafmethode voldoet niet meer, we moeten fundamentele keuzes maken. Het college wil dat niet strikt boekhoudkundig doen. Het gaat niet alleen om het kloppend krijgen van de begroting, het gaat er ook om dat er keuzes komen die passen bij Laren en Laren voor een reeks van jaren weer beleidsmatig lucht geven.

2. **Een actieve verhouding tussen gemeente en gemeenschap.** De tweede voorwaarde voor behoud van de bestuurlijke autonomie op langere termijn is simpel: goed werk af blijven leveren, het welbevinden van de inwoners blijven dienen, een plek innemen in het grotere geheel van de regio en opgewassen zijn tegen nieuwe opgaven, zoals het klimaatbeleid en de energietransitie.

Nu is Laren geen gemiddelde gemeente. De bevolking is voor een groot deel 'well to do' en uitgesproken zelfredzaam. De zorg voor kwetsbare mensen is ook in Laren aan de orde, maar in minder grote mate dan elders. De bevolking heeft een groot dragend vermogen, sociaal, economische en cultureel. Dat eigen karakter van Laren stelt ook bijzondere eisen aan het bestuur.

Laren is nog één van de weinige plaatsen in Nederland waar 'de gemeente' en 'de gemeenschap' nog samenvallen. Nederland is na de Grondwet van 1848 gestart met 1.200 gemeenten voor 3 miljoen inwoners, dat is gemiddeld 2.500 inwoners per gemeente. In 2020 zijn er nog 355 gemeenten over, voor 17,3 miljoen inwoners. Dat zijn gemiddeld 48.700 inwoners per gemeente. De bestuurlijke eenheid 'gemeente' is op heel veel plaatsen losgekomen van de door de inwoners beleefde samenhang van wonen en samenleven. Maar niet in Laren. Er zijn niet zoveel gemeenten meer waar dat voor geldt. Gek genoeg misschien juist wel weer voor de grootste gemeente van allemaal: Amsterdam. Maar verder komen we al snel op plekken als de Waddeneilanden: klein, bijzonder en zelfstandig. Niet voor niets is Laren al eens een Waddeneiland op het droge genoemd. Dat vraagt om bijzondere aandacht. Waar bestaat het zijn van een 'gemeente en gemeenschap' in Laren dan precies uit? Hoe werken ze samen aan de grote vraagstukken voor Laren? Oftewel: hoe geven we de participatiesamenleving in Laren vorm?

3. **Openheid naar en eigenheid in de regio.** De eigenheid van Laren neemt niet weg dat Laren zich ook moet verhouden tot een groter geheel: de Gooi en Vechtstreek en de Metropoolregio Amsterdam (MRA). Het college ambieert ook een actieve invulling van die verhouding. Een keuze voor bestuurlijke zelfstandigheid is geen keuze om 'op ons zelf' te blijven. We zitten in een omgeving met onderlinge afhankelijkheden.

We hebben de burens, de regio en de verdere buitenwereld hard nodig. Daarom moeten we goed kunnen aangeven wat onze bijdrage is aan het grote geheel. Laren kan geen gemeenschap zijn met een volledig voorzieningenpakket binnen de grenzen. Dat is ook niet nodig. We leven in een dichtbevolkt gebied met een enorme variatie. De vraag is wat de 'niche' is van Laren. Wat maakt Laren de moeite waard om naar te luisteren, om mee samen te werken? Wat is de specifieke Larense bijdrage aan het geheel van de streek?

2. Waar staan we: de Larense waarden

De rode draad door de drie uitdagingen is de vraag: wat voor gemeente en gemeenschap is Laren? Waar staan we voor, wat is ons verhaal? Dat verhaal biedt de basis om de drie uitdagingen goed aan te kunnen en wordt bepaald door tenminste drie Larense waarden.

1. **Een eerste Larense waarde is erfgoed.** De huidige generatie Laarders is erfhouder van een uniek en uitgesproken mooi dorp. Dat is een historische verworvenheid: een heel dorp dat langdurig een gezamenlijke visie op de dorpsontwikkeling deelt en handhaaft. We zien het ook in het uitgebreide en karakteristieke winkelbestand. De winkels hebben zich genesteld in de 'country style' van het dorp, zonder de gevelverminderingen die winkelstraten elders zo ontsieren. We hebben 88 rijksmonumenten, bijna 8 per 1.000 inwoners. Landelijk is dat 3,6 monumenten per 1000 inwoners. We hebben er zelf 135 gemeentemonumenten aan toegevoegd, dat is met 12,4 monumenten per 1.000 inwoners zelfs bijna vier keer zo veel als het landelijk gemiddelde van 3,3. **Historisch gezien is het ook veelzeggend dat Laren in 1912 de eerste echte welstandscommissie van het land had. Sinds de overheid zich met de Woningwet van 1901 veel meer met de gebouwde omgeving ging bemoeien, was 'schoonheid' al een overweging. In Laren leidde dat voor het eerst tot een commissie met bevoegdheden. Erg directief was het niet. De**

verordening bepaalde dat gebouwen en erfafscheidingen 'geen aanstoot' mochten geven. Ze mochten, met andere woorden, niet uitgesproken lelijk zijn.

De huidige generatie inwoners van Laren is erfhouder. Er is veel om te koesteren en om door te geven. De tijd staat niet stil en Laren is geen museum. Het erfgoed moet leven. Er zal gebouwd en ontwikkeld blijven worden. Maar dat moet gebeuren met behoedzaamheid.

Laren is ook een dorp met een oude en gelaagde natuurlijke omgeving. Ook dat is tafelzilver: biodiversiteit wordt een steeds belangrijker waarde, zeker in een dichtbevolkte land als Nederland. De strenge ruimtelijke scheiding tussen natuur en bewoond gebied vervaagt. De stad Amsterdamse realiseert zich dat en is op zoek naar groen, lucht, water en natuur als kwaliteitselement in het grootstedelijk systeem. Laren heeft iets te bieden.

2. **Een tweede Larense waarde is zelfbestuur.** Laren is door z'n eigen inwoners gemaakt en dat zit in het dna van onze bevolking. De participatiegraad is zeer hoog. Dat is te zien aan de bloei van de sportverenigingen en aan het culturele leven, dat uitzonderlijk vitaal is voor een dorp met deze omvang. En het is te zien in de bereidheid om financieel bij te dragen, wanneer er een belangrijke voorziening in beeld is. Maar het is met participatie net als met erfgoed: je moet het onderhouden en vernieuwen. Op drie aspecten is een nieuwe doordinking nodig.

Het eerste aspect is het verschil tussen zelfbestuur en participatie. Participatie is in het hele land een 'buzzwoord': overal zoekt de overheid naar draagvlak. Daarom moeten inwoners meer ingeschakeld worden. Maar het gaat op veel plaatsen moeizaam. Het blijft vaak toch beperkt tot een kritisch gesprek met de overheid, in plaats van verantwoordelijkheid krijgen of nemen. Laren kan een stap verder gaan, met echt zelfbestuur, met de overheid hooguit nog in de rol van 'enabler' of coproducent. Laren kan een laboratorium worden voor de hele Metropoolregio Amsterdam als het gaat om zelfbestuur en participatie. Dat zou een logisch vervolg zijn op de beslissing om als zelfstandige gemeente verder te gaan: op zoek naar een vernieuwende vorm van besturen, passend bij de lange tradities van Laren, interessant voor iedereen die geïnteresseerd is in de lokale democratie.

Het tweede aspect is de sociale opgave. Met name in de jeugdzorg tekent zich een last af die de gemeente financieel en organisatorisch niet goed kan dragen. Die last wordt voor een flink deel bepaald door het karakter van Laren. Laren is een 'well to do' gemeenschap, maar dat garandeert niet dat er voor jonge mensen voldoende 'support systems' zijn. Bij burgerlijk zelfbestuur hoort ook dat een gemeenschap voor z'n sociale problematiek zorgt en pas in laatste instantie naar de overheid kijkt.

Het derde aspect is de uniciteit van Laren. We willen zelfstandig blijven omdat we geen doorsneegemeente zijn. Een niet-gemiddelde gemeente kan zich geen gemiddeld voorzieningenpakket permitteren. We zullen de altijd schaarse overheidsmiddelen minder in de breedte inzetten en meer in de diepte. Sommige dingen echt goed doen, in plaats van alle dingen een beetje. Zoiets kan alleen in goede dialoog met de inwoners. Wat kunnen de inwoners zelf aan, zonder de overheid? En wat gaan ze aansturen in coproductie met de overheid?

3. **De derde Larense waarde is dat we een verwelkomende gemeenschap zijn, die open staat voor de wereld, voor bezoekers en voor innovaties.** Een zelfstandig dorp is iets anders dan een in zichzelf gekeerd of gesloten dorp. Laren wil open staan voor de wereld. We positioneren ons in de Gooi en Vechtstreek en in de context van Amsterdam. Talloze culturele en commerciële relaties verbinden dit mooie dorp met die mooie stad. Laren is ook een onderdeel in Amsterdam

Marketing ('Castles and Gardens'). Laren is natuurlijk meer dan dat, maar het is een goed ecosysteem om in te zitten. Dorpsgezicht, cultuur en biodiversiteit en het kleinschalige maar hoogstaande winkelaanbod maken Laren geschikt voor 'slow tourism', een interessant en welkom segment van de bezoekerseconomie.

'Open' wil ook zeggen dat we niet gaan verstoppen dat we een welvend dorp zijn. Laren is geen 'fortified residence'. Maar we gaan er evenmin mee te koop lopen. Wat we vooral willen doen, is prototype worden van een kleine, goed georganiseerde gemeenschap die zichzelf kan besturen, zichzelf op een verantwoorde manier manifesteert in de regio en in solidariteit met de omgeving wil werken aan duurzaamheid en kwaliteit.

De Larense waarden zijn zowel een kwaliteit als een ambitie. Ze zijn er, maar ze moeten ook steeds weer worden waargemaakt. Geen winkel om op te passen, maar een diamant om aan te slijpen. Zodat ook over zestien jaar er geen enkele aanleiding is om te discussiëren over een gemeentelijke herindeling.

3. Waar staan we: Laren in cijfers

We vullen het beeld over waar Laren staat verder aan met enkele kenmerkende cijfers.

Tabel 1 Laren in cijfers vergeleken met Blaricum, Eemnes en Huizen

	Laren	Blaricum	Eemnes	Huizen
Bevolking				
Vergrijzing (65+)	31,3 %	25,2 %	20,2 %	22,8 %
Rekenkundige vervangingsnelheid *	15 jaar	15 jaar	22 jaar	23 jaar
Bevolkingsgroei 2008-2020	+ 2 %	+ 2 %	+ 2 %	+ 2 %
Prognose groei 2018-2035	+ 1 %	+12,2 %	+ 7,4 %	- 0,6 %
Arbeidsmarkt en economie				
Hoogopgeleiden in de beroepsbevolking	40 %	33 %	40 %	43 %
Banen per 100 leden van de beroepsbevolking	95	75	68	63
Groei aantal banen 2014-2019	+ 7 %	+ 6%	+ 13 %	- 2 %
Zelfstandigen in de beroepsbevolking	22 %	20%	14 %	13 %
Inkomen en woningmarkt				
Mediaan inkomen	€ 37.600	€ 35.800	€ 32.200	€ 30.600
Gemiddelde woz-waarde woningen	€ 626.000	€ 606.000	€ 344.000	€ 309.000
Gemiddelde woningverkoopprijs per m ²	€ 7.046	€ 5.625	€ 4.068	€ 3.717

Bron: CBS Statline, [waarstaatjegemeente.nl](http://www.waarstaatjegemeente.nl), cijfers over 2018 en 2019

* Rekenkundige vervangingsnelheid is een maat voor de verhuismobiliteit in een gemeente: uitgaande van het aantal verhuizingen per jaar, hoeveel jaar kost het dan voordat je net zoveel verhuizingen als inwoners hebt?

Het eerste wat opvalt in tabel 1 - naast de hoge huizenprijzen - is het bekende fenomeen van de hoge mate van vergrijzing: bijna een derde van de bevolking (31,3 procent) is 65-plus. Landelijk ligt dat op 19,2 procent, in Amsterdam zelfs op 12,5 procent. Laren zal ook vergrijsd blijven, de bevolkingsprognoses laten stabiliteit zien, waar Blaricum en Eemnes nog gaan groeien. Is die vergrijzing een probleem? We hebben er enkele overwegingen bij.

Vergrijzing geldt macro-economisch als een draaglast voor een gemeenschap. Daarin spelen de zorgkosten die voor ouderen worden gemaakt een rol, maar dat is maar één aspect: die gaan pas echt oplopen bij een verder gevorderde leeftijd, vanaf 75 jaar. Belangrijker is het (al dan niet terechte) beeld dat ouderen niet meer aan het arbeidsproces deelnemen, minder koopkracht inzetten en geen dynamiek meer brengen in een samenleving. Ze blijven op één plek wonen, terwijl hun activiteiten afnemen. Vergrijzing gaat bijna altijd gepaard met een lage verhuismobiliteit: er komt weinig 'nieuw bloed' bij.

Juist daar is Laren een uitzondering op. Met een 'rekenkundige vervangingsnelheid' van 15 jaar kent Laren een relatief hoge verhuisdynamiek (zie tabel 1). Veel nieuwkomers komen pas laat in hun woonloopbaan in Laren wonen. Voor ouderen is Laren kennelijk niet alleen de plek waar je rustig gaat wonen, maar ook waar je nog iets nieuws begint, waar je gaat meedoen, je onderdompelt in de cultuur of in het verenigingsleven. Laren is het voorbeeld van de 'zilveren economie': een samenleving die aantoont dat vergrijst en een actief en vitaal dorpsleven samengaan.

De grote populatie van ouderen in Laren wordt voor een deel bepaald door 'import' van zorgvragende ouderen. Laren heeft relatief veel verpleeghuisbedden en zorgcentra. Dat is op zich bijzonder: het spreekwoord wil dat je een oude boom niet moet verkassen en de mobiliteit van zorgvragende ouderen is bijgevolg niet zo groot. Maar Laren is weer een uitzondering, bijvoorbeeld door het Rosa Spier Huis, dat gespecialiseerd is in zorg voor kunstenaars en creatievelingen en daardoor een bovenlokale voorziening is. Met zo'n gespecialiseerde voorziening wordt zorg onderdeel van de 'zilveren economie'.

Een andere aanwijzing dat Laren ondanks de vergrijzing niet stil staat, is de gemeente waar Laren de meeste inwoners mee uitwisselt (nieuwkomers en vertrekkers). Verhuisbewegingen in Nederland vinden meestal plaats in de directe regio, maar voor Laren is Amsterdam de belangrijkste 'verhuispartner'. Daarna komen de regiogemeenten Gooise Meren, Hilversum en Blaricum. Laren heeft een bovenlokale aantrekkingskracht.

Maar er is ook reden tot alertheid. Het aandeel jonge mensen - tussen de 18 en 35 jaar - loopt terug. Elk jaar vertrekken er meer jongeren in deze leeftijdscategorie dan er zich vestigen. Dat is om verschillende redenen zorgelijk.

- De leeftijd van 18 tot 35 is de zogenaamde 'formatieve leeftijd'. In deze jaren worden keuzes gemaakt, professies ontwikkeld, innovaties bedacht, woon- en werkvoorkeuren gevormd, bedrijven opgericht, culturele aspiraties geuit. Deze leeftijdsgroep is niet 'van het grote geld', maar wel van de ideeën. Je mist veel innovatie en dynamiek wanneer je het moet doen zonder deze groep.
- De generatie 18-35-jarigen (de 'millennials') is massaal naar een beperkt aantal steden aan het trekken: Amsterdam, Utrecht, Leiden, Nijmegen en nog enkele 'kennissteden'. Dat zijn de economische motoren van het land geworden. Er is welbeschouwd twintig jaar lang een 'braindrain' geweest van jonge mensen van het platteland naar de academiesteden.
- Pas na het 35^e jaar is er weer een beperkte beweging terug naar niet-stedelijk Nederland. De wat rustiger mensen die met een jong gezin in het groen willen wonen, houden de stad dan voor gezien.

Laren - ooit groot geworden als dorp van creatievelingen (kunstenaars) - heeft moeite de millennials te binden, zelfs als ze na hun 35^e willen terugkeren. De huizenprijzen zijn te hoog, of het huizentype sluit onvoldoende aan op de steeds meer gedifferentieerde vraag op de markt.

Paradoxaal genoeg heeft Laren nog wel veel kinderen in de basisschoolleeftijd. Er worden omstreeks 70 kinderen per jaar geboren. Dat is overigens te weinig om de bevolking op peil te houden, dat gebeurt door inkomende migratie. De vraag is of het kindertal een teken van verbondenheid is met de 'millennials'. Landelijk heeft 28 procent van de nieuwgeborenen een moeder in de leeftijd van 25 tot 30 jaar, in Laren is dat slechts 6 procent. Landelijk heeft 20 procent van de nieuwgeborenen een moeder tussen de 35 en de 40, in Laren is dat 39 procent. Ook het aantal nieuwgeborenen met een 40+-moeder is in Laren veel hoger dan landelijk. We kunnen niet concluderen dat laren 'gewoon' mee gaat in de generatiewisseling. Ook hier heeft Laren een specifiek verhaal.

Tenslotte een ander belangrijk kenmerk: Laren heeft voor een dorp een relatief grote economie. Met 95 banen per 100 leden van de beroepsbevolking is de werkgelegenheid groter dan in de omliggende gemeenten (zie tabel 1 'arbeidsmarkt en economie').

Al met al leidt dat tot het beeld dat Laren nu een zeer actieve bevolking met een groot organiserend vermogen heeft. We beschikken niet over systematisch onderzoek, maar de observatie is dat veel initiatieven en activiteiten vooral vanuit de oudere generatie afkomstig zijn. Hoe gaat dat verder? Gaan de huidige 40-plussers het activisme van de ouderen vanzelf overnemen? Zouden nu al jongeren in zijn voor het dragen van een verantwoordelijkheid voor het dorp? Of zijn de huidige structuren waarin vrijwilligers actief zijn niet meer aantrekkelijk voor jongeren?

We moeten ons gaan verhouden tot de nieuwe generatie. Laren is groot geworden door creatievelingen, kunstenaars en pioniers. Willen we ook in de toekomst een bijzonder dorp blijven, dan moeten we manieren vinden om contact te houden met de millennials, de 18-35-jarigen, de formatieve leeftijd, of hoe we de groep ook maar omschrijven. We kunnen jonge creatievelingen vragen om zich te manifesteren in het dorp en culturele vernieuwing te brengen. We kunnen bevorderen dat ze als ondernemer hierheen komen. We kunnen Laren nog nadrukkelijker positioneren in de context van Amsterdam, om te proberen iets van de stedelijke dynamiek naar Laren te halen. Laren niet als anti-stad, maar als een cultureel en natuurhistorisch interessante plek in de metropoolregio.

Maar echt inwonerschap is een uitdaging, op onze lokale woningmarkt. Laren is duur voor jongeren - laat staan voor sociale woningbouw. We moeten het zoeken in meer huishoudens in één huis, gericht gebruikers uitnodigen voor leegstaand vastgoed, tijdelijke bestemmingen, tiny houses, casuïstiek en probleemstellingen voor praktijkonderzoek aanbieden aan studenten, enzovoort. Veel zaken waar we als gemeente niet over gaan. Des te meer reden om deze analyse met onze inwoners te delen en er het gesprek over aan te gaan.

4. Generatiewisseling als bestuurlijke opgave

We werken de verhouding tussen de vergrijzing van Laren en de komst van nieuwe bewoners nog iets verder uit. Laren heeft een specifiek verhaal, maar we zijn ook gewoon een Nederlandse gemeente. En heel Nederland staat voor een ingrijpende generatiewisseling, die wordt ingeluid door het langzame afscheid van de babyboomers. Dat is om twee redenen ingrijpend:

- Het was de grootste generatie ooit, had een samenhangend profiel en heeft het huidige Nederland vormgegeven. Een paar miljoen huizen zijn speciaal voor deze generatie gebouwd.
- Nieuwe generaties (waaronder de millennials) zijn kleiner en veel gedifferentieerder in woon- en arbeidsmarktloopbaan.

Het afscheid gaat geleidelijk en de implicaties worden ook geleidelijk voelbaar. Maar er gaat veel veranderen. Eerst gaan de 'vroege babyboomers' geboren tussen 1949 en 1953 met pensioen, wat de afgelopen jaren al grotendeels is gebeurd. De vroege babyboomers:

- ze groeiden op in toekomstverwachting dat alles beter zou worden
- werden volwassen ten tijde van de welvaarts- en loonexplosie (1964), de expansie van de verzorgingsstaat (1964-1970) en de opkomst van pil, televisie en auto
- kregen gemakkelijk vaste banen met groeiperspectief en leefden in de tijd van snel uitdijende instituties (overheid, onderwijs, zorg, bedrijven)
- wonen vaak in koopwoning in buitenwijk, type doorzonwoning
- zijn met pensioen gegaan met Zwitserleven-verwachting.

Meteen de volgende generatie - de 'late babyboomers' (1954-1960) - had al te maken met andere maatschappelijke omstandigheden:

- ze groeiden op in beginnende instabiliteit (deconfessionalisering, individualisering)
- kregen in 1974 – de oliecrisis - abrupt te maken met omkering van het samenlevingsbeeld, met name bij de publieke dienst: van expansieve groei naar bezuinigingen
- deden er veel langer over om baan en huis te vinden (economische recessie eind jaren 70, begin jaren 80)
- hebben minder vermogen en gaan al flexibeler met pensioen om.

Ondanks de verschillen tussen de vroege en late babyboomers, vormen ze wat betreft levensverwachting en woon- en arbeidsloopbanen een vrij homogene groep. Zo is een groot deel van de uitbreidingswijken en 'new towns' uit de periode 1950-1995 voor deze groep gebouwd, met als gemeenschappelijke kenmerken en voorkeuren:

- een woning in buitenwijk in het groen
- een strenge (functionalistische) scheiding tussen wonen, werken en recreëren
- met een basisschool, gezondheidspost, winkelcentrum en wijkpark als wijkvoorzieningen
- ruime parkeercapaciteit
- en parallel als symbool van de werkverwachting: een klassiek kantoorpand (kamers aan een gang).

We kunnen de verschillen tussen de babyboom-generatie en de jongste generatie die de arbeids- en woningmarkt betreed ideaaltypisch weergeven als in onderstaand schema. Ideaaltypisch, omdat er natuurlijk ook binnen deze generaties verschillen zijn en de overgang zoals gezegd geleidelijk zal verlopen. Maar in grote lijnen zijn de volgende trends en patronen herkenbaar:

	Babyboomers	Milennials
<i>Culturele oriëntatie</i>	Homogeen, Nederlands	Heterogeen, meertalig
<i>Cultureel verleden</i>	Individualisering als reactie op de verzuiling	Op zoek naar nieuwe samenhangen
<i>Opleidingsniveau</i>	Mbo+	Hbo+
<i>Woonaspiraties</i>	Koopwoning, suburbaan, stabiliteit, groen, parkeren	Koop/ huur, stedelijk, meer wisselingen, gemaksvoorzieningen
<i>Wooncultuur</i>	Scheiding wonen en werken	Combinatie wonen, werken, recreëren
<i>Arbeid</i>	Loondienst, vast contract	Zelfstandigheid, vaker flexibele contracten, aangevuld met loondienst
<i>Mobiliteit</i>	Auto	Multimodaliteit
<i>Aspiraties ruimtelijke ordening</i>	Reageren op waar overheid mee komt	Zelf doen, 'handmade urbanism'
<i>Gezondheidszorg</i>	Verwachting dat systeem curatieve zorg levert	Verwachting dat systeem cureert, maar ook individuele keuzes (preventie en life style) ondersteunt

We concludeerden al dat de mogelijkheden om jongere generaties als inwoner naar Laren te halen, zeer beperkt zijn. Maar het nadenken over wat de op gang gekomen generatiewisseling betekent, is hoe dan ook een interessante kapstok voor het gesprek over de maatschappelijke en politieke agenda van ons dorp.

5. Waar willen we naar toe: een nieuwe verhouding tussen gemeente en gemeenschap

In 2018 heeft het kabinet besloten om 'bestuurskracht' niet meer als het allesbepalende criterium te hanteren voor de vraag of een kleine gemeente al dan niet zelfstandig kan blijven. Kleine gemeenten zijn door rijk en provincie uitgedaagd om zelf met een toekomstvisie te komen.

'Bestuurskracht' is een begrip weggelopen uit een bestuurskundig handboek. Het suggereert een meetbaarheid, een objectiviteit die geldt voor alle gemeenten, van Groningen tot Maastricht. Het begrip laat geen ruimte om een eigenheid van een gebied te benoemen. Die objectiviteit – het steeds met dezelfde maatstaven over alle gemeenten spreken – heeft geleid tot een uniform landschap van steeds grotere gemeenten met vergelijkbare problemen en eigenschappen op steeds grotere afstand van hun inwoners. De enige gemeenten waar schaalvergroting vanwege hun eigenheid nog nooit aan de orde is geweest, zijn de

Waddeneilanden. Maar ook daar is dat niet het hele verhaal. De zelfstandigheid van de eilanden wordt ook weer beperkt door uitbesteding van taken, door medebewind van andere overheden als het gaat om natuur en landschap en door allerlei andere grenzen. Maar ze blijven interessante voorbeelden.

De uniformiteit van het lokaal bestuur heeft Nederland in hoge mate aan Frankrijk te danken. Tot 1795 was Nederland een lappendeken van overheden en pakketten met taken en bevoegdheden. De Franse bestuurders hebben van die lappendeken een gesloten systeem gemaakt. Dat is uiteindelijk in de grondwet van 1848 tot het Nederland van de drie onwrikbare bestuurslagen geworden: gemeenten en provincies met allemaal dezelfde structuur en bevoegdheden en een rijksoverheid. Zonder de Fransen had Nederland er bestuurlijk anders uitgezien. Dat is goed terug te zien in de delen van de wereld waar de Fransen nooit geweest zijn: het bestuur op Angelsaksische leest. Groot-Brittannië en met name in de VS kennen een veel flexibeler bestuursstelsel, met meer ruimte voor lokale belastingen, verkiezingen voor schoolbesturen en politiekorpsen, tijdelijke overheden om een groot project uit te voeren, per regio verschillende taakverdelingen tussen overheden onderling en tussen overheid en inwoners, enzovoort.

De Nederlandse uniformiteit is een groot goed. De Nederlandse overheid is berekenbaar en aanspreekbaar. Maar de onmogelijkheid om lokaal maatwerk te leveren en om recht te doen aan bijzondere omstandigheden of goed gearticuleerde wensen van inwoners ten aanzien van hun bestuur, is soms hinderlijk. Laren is zo'n bijzondere plek: een plaats waar gemeente en gemeenschap nog samenvallen en waar een vorm van bestuurlijke zelfstandigheid goed samenvalt met de aspiraties van de bewoners.

We hebben goed gekeken naar herindelingsprocessen. Heel vaak is het niet doorgaan van een herindeling slechts uitstel van executie. Er zijn op het Nederlandse platteland wel fusies geweest van gebieden die per se niet bij een nabije stad wilden horen. Sommige van die gemeenten houden het nog geen kwart eeuw vol. Dan blijken ze toch tekort te schieten, geen samenhang te vertonen of niet echt te kunnen investeren en volgt alsnog een herindeling met een centrumstad.

Zo kijken we niet tegen een zelfstandig Laren aan. We willen zelfstandig blijven, niet omdat we ons verzetten tegen een grotere stad of tegen de burens, maar omdat we een eigen verhaal hebben en vanuit dat verhaal juist willen samenwerken met die grote stad en de burens en vanuit ons verhaal en de Larense waarden de context van de hele regio willen verrijken. Een voorbeeld van bestuur en zelfbestuur willen laten zien dat anderen weer kan inspireren. Een 'angelsaksische enclave' in een continentaal stelsel.

We willen niet zelfstandig blijven door kleinschalig te doen wat andere gemeenten grootschalig doen, maar door dingen echt anders te gaan doen, door een experimenteerterruimte te gaan worden. Een andere bestuursfilosofie. Natuurlijk doen we dat vanuit een bevoorrechte positie, met een mooi en welvarend dorp met zelfredzame inwoners. Maar dan nog: we hebben de ambitie die positie transparant te maken, de buitenwereld te laten meewerken en meeleren, een praktijk van bestuur en zelfbestuur te scheppen waar de hele regio voorbeelden uit kan putten.

We gaan dat doen aan de hand van acht uitgangspunten.

1. Laren wordt een regiegemeente. Dat betekent dat we ons concentreren op overzicht houden, opdracht geven, samenwerken en coproduceren, maar niet alles zelf gaan uitvoeren. We gaan

optimaal gebruik maken van de deskundigheid en de faciliteiten van het particulier initiatief, van onze bestuurlijke burens en van het bedrijfsleven.

2. We gaan bij elk probleem ons eerst afvragen wat de Larense samenleving in huis heeft om dat probleem zelf aan te pakken. Niet om zelf van het probleem af te zijn, maar omdat we van 'zelf doen' een nog sterker dorp krijgen.
3. We zetten onze financiële middelen zo in dat er een optimaal activerend effect van uit gaat naar de organisaties in het dorp. En als een activiteit niet resoneert en geen energie los maakt in het dorp, overwegen we terdege of die activiteit wel nodig is.
4. We gaan niet meer redeneren in voorzieningen en gebouwen, maar in activiteiten, ook als dat betekent dat we afscheid gaan nemen van sommige voorzieningen. Bijna overal zijn in ons dichtbevolkte en welvoorzien de deel van ons land goede alternatieven beschikbaar, op geringe afstand.
5. Wat we wel handhaven aan voorzieningen, sluit aan bij de Larense waarden en bij de uniciteit die de eigenheid van Laren uitmaakt in het geheel van streek en metropoolregio.
6. We zullen de Omgevingswet optimaal gebruiken om de gebruikers van de grond - de huidige gebruikers en potentiële investeerders - in positie te brengen en te laten schrijven aan omgevingsplannen. We zullen onze arbitrerende rol in ruimtelijke beslissingen minimaal gebruiken teneinde het creatief vermogen van gebruikers en investeerders optimaal te prikkelen. Dat gaan we doen vanuit het vertrouwen dat gebruikers en investeerders ook houden van Laren. **En dat zij het behoud en onderhoud van het ruimtelijke erfgoed van Laren als een gezamenlijke opgave zullen beschouwen. Het 'merk' Laren blijft een hoog kwaliteitsniveau vergen. Bij Laren hoort – naast 'slow tourism' en 'slow food' – ook 'slow policy': we zoeken niet de snelle ontwikkelaar, maar de investeerder met een visie op kwaliteit en lange termijn, waar we al vroeg in hun planontwikkeling mee om tafel kunnen.**
7. We zullen binnen de beperkte fysieke mogelijkheden die er zijn, creatieve mensen van buiten vragen zich met ons te bemoeien: jonge ondernemers, kunstenaars'. We zullen ook kennis van buiten naar Laren halen teneinde goed aansluiting te houden bij grote trends: opiniemakers, deskundigen in 'community development', retaildeskundigen, kenners van biodiversiteit. We zullen zeker goed gebruik maken van ambtelijke deskundigheid bij onze burens, in Hilversum, in Amsterdam of bij de Provincie Noord-Holland. We schuwen daarbij de spiegel niet en zullen open staan.
8. We gaan loyaal participeren in de samenwerkingsverbanden BEL, HBEL en Gooi en Vechtstreek, maar zullen ons concentreren op de Larense waarden.

6. De opgave in het sociaal domein

De opgave die we hebben in het sociaal domein verdient hier bijzondere aandacht. Omdat het sinds de decentralisatie van de Wmo en de Jeugdzorg in 2015 een belangrijke taak (en veruit de

grootste begrotingspost) is van de gemeente, maar vooral omdat die decentralisatie een bedreiging van de gemeentelijke financiële stabiliteit aan het worden is, ook in Laren.

Het sociaal domein is het containerbegrip voor de Participatiewet (sociale werkvoorziening en bijstand), de Wet maatschappelijke ondersteuning (welzijn en begeleiding, in hoofdzaak voor ouderen) en de Jeugdwet. Het sociaal domein maakt dertig tot veertig procent van de begroting uit van de Nederlandse gemeenten en is organisatorisch en financieel een buitengewoon lastig verhaal.

De filosofie is goed: gemeenten staan dicht bij hun inwoners, weten beter dan de rijksoverheid waar behoefte aan is en hoe ondersteuning lokaal georganiseerd kan worden. Dat was de reden om een aantal jaren geleden bevoegdheden vergaand over te dragen, van rijk en provincie naar gemeenten. Met deze decentralisatie ging een flinke bezuiniging gepaard. Maar aanpassingen in de regelgeving en een groei van de vraag zorgt ervoor dat het gebruik van de Wmo en de jeugdhulp voor de gemeente een grote last aan het worden is. Daarvoor is een veelheid van redenen te noemen. De vergrijzing (meer hulpvraag in de Wmo) is er één, het feit dat enkele opnames in instellingen in de jeugdzorg de begroting van een kleinere gemeente al behoorlijk kan belasten een ander. Zo zijn er meer redenen. Belangrijk hier is dat er ook een lokale component in die stijging lijkt te zitten.

Dat heeft met de volgende omstandigheid te maken. Het sociaal domein verbindt een inkomensregeling (Participatiewet) met twee zorgregelingen (Wmo en Jeugdwet). Het idee achter die verbinding is dat er een samenhang is tussen armoede en afhankelijkheid van deze voorzieningen. Maar er zijn natuurlijk uitzonderingen. Eén van die uitzonderingen is de jeugdhulpproblematiek in Laren. Laren telt begin 2020 690 personen (uit 525 huishoudens) die gebruik maken van een van de drie grote regelingen in het sociaal domein. Daarvan maken 180 personen (uit 165 huishoudens) gebruik van een voorziening volgens de Jeugdwet. Dat is 31 procent van het totale aantal cliënten in het sociaal domein, veel meer dan bijvoorbeeld de 12,7 procent in Amsterdam.

Daarmee is niet gezegd dat Laren op zich een probleem heeft met haar jeugd. Er zijn in Laren niet meer jongeren die een beroep doen op de jeugdhulp dan in andere gemeenten. Maar verhoudingsgewijs is de Jeugdwet een groot onderdeel van het sociaal domein in Laren en levert daarmee een relatief fors aandeel aan de financiële risico's van de gemeente.

Daarbij heeft in Laren de jeugdhulp voor een belangrijk deel een ander gezicht dan elders. Niet primair armoede als oorzaak of context, maar juist de welvaart lijkt een rol te spelen: een mix van (te) hoge verwachtingen, opvoedkwesties, eenzaamheid, gemakkelijke toegang tot geld en genotmiddelen, (v)chtscheidingen en andere zaken.

We hebben deze gedaante van het sociale vraagstuk ook te accepteren als een kenmerk van dit mooie dorp: het is de andere kant van de medaille. Maar tegelijkertijd kunnen we het niet op z'n beloop laten. De financiële risico's zijn groot en de maatschappelijke effecten te ongewenst.

We willen met name de jeugdhulp en de huishoudelijke hulp in de Wmo daarom anders aanpakken. De jeugdhulp is daarbij het meest complex en vergt een goede overdenking over niet alleen de jeugdhulp-regelingen, maar ook over hoe we in de Larense samenleving met vragen rond jeugd en opvoeding willen omgaan. We willen daarbij drie strategieën hanteren.

1. Een mooi Afrikaans gezegde luidt: *'it takes a village to raise a child'*. Dat gezegde drukt uit dat het bij het grootbrengen van kinderen en het begeleiden van jongeren om *'support systems'* gaat. Ouders en jongeren moeten kunnen terugvallen op *'peer group support'*, respons en steun van leeftijds- en lotgenoten, met onderlinge tips en signaleringen. En er moeten platforms zijn waar mensen elkaar ontmoeten, zoals sport, school en cultuur. Er is een veerkrachtige samenleving nodig, waarin problemen vroeg worden opgemerkt en 'hulptroepen' aanwezig zijn, voordat een probleem rondom een individuele jongere escaleert en de overheid er aan te pas moet komen. Als lokale gemeenschap moeten we investeren in preventie. Daar willen we het gesprek over aangaan met de Larense samenleving.
2. Niet armoede, maar welvaart speelt waarschijnlijk een rol in de vraag naar jeugdhulp in Laren. Voor de verantwoordelijkheid van de overheid maakt dat niet zo veel uit: we hebben een zorgplicht voor iedereen. Maar wanneer de financiële draagkracht van de ouders groot is, is het fair om te kijken naar de mogelijkheden voor eigen bijdragen, binnen de wettelijke mogelijkheden.
3. We hebben ook meer kennis nodig. We moeten daarvoor creatief worden en wellicht iets verder kijken dan onze directe burens. Laren wisselt demografisch, cultureel en commercieel veel met Amsterdam uit, maar ook met andere gemeenten zijn er overeenkomsten. Kan daar meer uit geleerd worden?

7. Financiële vooruitzichten en keuzes bij Laren als regiegemeente

Nederland leeft zoals gezegd bestuurlijk in het Huis van Thorbecke, met de drie overheidslagen rijk, provincie en gemeente. Daar is sindsdien nog een overheidslaag bij gekomen: Europa. Dat lijkt allemaal helder afgebakend, maar er is meer aan de hand. Alleen al tussen de gemeente Laren en de Provincie Noord-Holland bevinden zich tenminste vier andere lagen: de samenwerking van Laren met Blaricum en Eemnes in BEL, de samenwerking van BEL met Huizen, de samenwerking in de Regio Gooi en Vechtstreek en de samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam (MRA).

Overall komen bestuurders en ambtenaren elkaar tegen en overall gaat het over zaken die uiteindelijk ook de inwoners van Laren raken. En het is ook nodig. Veel uitvoeringstaken zijn georganiseerd op regionale schaal, veel maatschappelijke instellingen werken op regionale schaal, veel voorzieningen zijn bovenlokaal en voor veel beleidsterreinen moeten regionale afspraken worden gemaakt om effectief te kunnen handelen. Dat kan een kleine gemeente nooit allemaal alleen.

Een kleine gemeente als Laren staat daarbij voor twee opgaven om enerzijds voldoende te 'profiteren' van regionale samenwerking, maar er tegelijk ook voldoende aan bij te dragen.

1. We kunnen onmogelijk op alle borden tegelijk schaken. In goed vertrouwen moeten we werk kunnen overlaten aan regionale samenwerkingsverbanden en een selectie maken van onderwerpen die de toekomstbestendigheid van Laren zo sterk raken, dat we ons daar wel als zelfstandige gemeente willen manifesteren.
2. We hebben bestuurders en ambtenaren nodig die zich in een netwerk kunnen laten gelden. Larense belangen behartigen vanuit een strikt opdrachtgeverschap, loopt vast. Er zijn te veel tafels waar relevant werk wordt gedaan. Het gaat om invloed en regie, niet om macht en bepalen.

Deze twee opgaven sluiten aan bij de acht uitgangspunten uit paragraaf 4, die aangeven hoe Laren als 'netwerk- en regiegemeente' kan handelen. Daarmee is het overzicht over de gemeentelijke taken en bevoegdheden niet weg. Het komt college en raad van Laren te allen tijde toe om een politiek gesprek te voeren over de belangen van de inwoners, ook als die belangen op een 'verre', regionale overlegtafel liggen.

Wat betekent dat voor onze organisatie, onze bestuurlijke presentie en de inzet op voorzieningen in het dorp? We formuleren een aantal mogelijke keuzes, die we de komende tijd aan de hand van gesprekken met de gemeenteraad, inwoners, organisaties, instellingen en regio-gemeenten willen uitwerken.

- Laren moet het hebben van een netwerk-samenwerking in de regio. Dat betekent dat Laren zich in de externe presentie gaat toeleggen op de onderwerpen die passen bij de specifieke bijdrage van Laren aan de regio.
- Ook in het dorp zelf kan Laren niet alles blijven doen. Laren heeft binnen een straal van 25 kilometer een voorzieningenpakket bij de hand dat tot de Europese top behoort. Daarom kan

Laren zich permitteren om goed te kijken naar de voorzieningen die per se binnen de gemeentegrenzen aanwezig moeten zijn. De voorkeur gaat uit naar instandhouding van voorzieningen die de plaats van Laren in de (metropool)regio markeren.

- Bij een gemeente die binnen en buiten de gemeentegrenzen het eerder van netwerkkracht dan van compleetheid moet hebben, hoort een sobere toerusting. Het gaat om capaciteit om goed samen te werken met initiatieven uit de samenleving. Het zou bijvoorbeeld wellicht zonder raadhuis kunnen.
- Een eventuele verhoging van de ozb is politiek verdedigbaar. Het is het enige financiële wiel waar gemeentebesturen aan kunnen draaien. De ozb-tarieven zijn in Laren momenteel niet hoog. Wel is de bijdrage per inwoner vanwege de relatief hoge ozb-waarden van het vastgoed in Laren verhoudingsgewijs hoog.
- We zullen kritisch moeten kijken naar subsidies en voorzieningen. Voor welke voorzieningen mag je een hogere financiële verantwoordelijkheid van de Larense bevolking vragen?
- We kunnen veel leren van elders als het gaat om bewonersparticipatie op het gebied van natuur en landschap. Zijn er mogelijkheden om bewoners meer te betrekken bij het openbaar groen van Laren? Moet de gemeente daar wel het voortouw in hebben? Of kan dat ook anders?

We zullen over de gehele linie naar besparingen moeten kijken, als we de gemeente financieel gezond willen houden. We moeten echt keuzes maken en we kunnen dat ook begeleiden, door uit mogelijke eenmalige opbrengsten investeringen te doen en reserves op te bouwen. Zodat we niks uit onze handen hoeven te laten vallen.

We willen voorkomen dat we uiteindelijk alleen maar 'plat' bezuinigen. We willen, zoals betoogd in de acht uitgangspunten van paragraaf 4, het gesprek aan over een nieuwe verantwoordelijkheidsverdeling tussen bewoners en gemeente en tussen de gemeenten in de regio. Daarbij moeten we accepteren dat we als gemeente niet meer alles kunnen doen wat we hiervoor deden.

We willen ook waar mogelijk een andere rol aannemen. Niet altijd de eigenaar van een probleem of voorziening, of de enige subsidiegever. Maar ook mede-organisator en partner. Zodat we ook in de toekomst en net als inwoners bij kunnen dragen aan de Larense waarden: behoud van het goede, zelfbestuur en een open blik.